

IJTIMOYIY HODIMLARNI TAYYORLASHDA XORIJ MAMLAKATLAR MODELLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10791401>

Q.Axmedov

*Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy Unversiteti
katta o'qituvchisi*

Annotasiya

Ushbu maqolada ijtimoiy ish mutaxassislarining tayyorlashda turli mamlakatlar tajribasi va modellari ko'rib chiqilgan. Ijtimoiy ishchi kasbining ko'p qirralari bor va dunyoning turli mamlakatlarida uning qarashlari juda farq qiladi. Bu ko'p jihatdan kasbning paydo bo'lishi, shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan mamlakat tarixi, madaniyati va an'analari bilan belgilanadi va shu bilan har bir alohida holatda uning o'ziga xosligini belgilaydi. Kasbiy faoliyatning umumiy qarashlari, mutaxassislarning texnik topshiriqlari nafaqat bo'lajak mutaxassislarning ta'lim mazmunini, balki ijtimoiy xodimlarni tayyorlash modellarini ham belgilaydi. Turli mamlakatlar ijtimoiy xodimlarning ta'lim tizimini tashkil qilishda o'zlarining maxsus yondashuvlarini ishlab chiqqanlar.

Kalit so'zlar

Ijtimoiy xodim, kasbiy ta'lim, kadrlar tayyorlash, ish maktablari, xayriya agentliklari, Amerika modeli, baholash, mijozlar, London xayriya jamiyat, kasb-hunar maktablari.

Ijtimoiy ishning xorijiy jamiyatda kasb sifatida mavjud bo'lgan yillari va bu yuz yildan ortiq emas, ushbu malakali mutaxassislarni tayyorlashni tashkil etish muammolari haqida ko'p yozildi. Qoida tariqasida, mualliflar o'z tadqiqotlarini muayyan mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi masalalarini ko'rib chiqishga bag'ishlaydilar. Afsuski, ular orasida 19-asrning oxiridan to hozirgi kungacha ijtimoiy xodimlarni tayyorlash tizimining rivojlanish dinamikasini tahlil qilishni o'z ichiga olgan to'liq miqyosli qiyosiy tadqiqotlar kam. Bu juda tabiiy, chunki bunday ish fundamental yondashuv va kollektiv ilmiy sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Dunyoda ijtimoiy ishchilar ta'limini o'rganish bo'yicha birinchi keng ko'lamli qiyosiy tadqiqotlardan biri 1950 yilda Xalqaro Ijtimoiy Ishchilar Assotsiatsiyasi doirasida amalga oshirilganligi bejiz emas. Shunga o'xshash tadqiqot chorak asr o'tgach amalga oshirildi. Biroq, F.Gamburger, G.Sander va M.Vobskilar ta'kidlaganidek, keyingi yillarda bunday fundamental tadqiqotlar o'tkazilmagan

[1]. Shu sababli, dunyoning turli mamlakatlarida 21-asr boshiga kelib ijtimoiy ishchilarni tayyorlash tizimi qanday o'zgarishlarga duch kelganligini baholash qiyin. Bundan tashqari, so'nggi yigirma besh yil ichida ijtimoiy-pedagogik kasbni tarqatish darajasi va unga tayyorgarlik ko'rishning ta'lim shakllari, ayniqsa Sharqiy Yevropada sotsialistik lagerning qulashi, keyin esa ijtimoiy-pedagogik lagerning qulashi munosabati bilan sezilarli darajada kengaydi.

Ma'lumki, kasbiy ta'lim sof akademik ta'limdan ko'p jihatdan farq qiladi. Kasb-hunar ta'limida bilim, bilimning o'zi uchun emas, balki dolzarb amaliy muammolarni hal qilish uchun olinadi. Kasbiy ta'lim amaliyot ehtiyojlaridan kelib chiqadi va real hayotni takomillashtirish maqsadida amalga oshiriladi. Shu sababli, ijtimoiy xodimlarning kasbiy tayyorgarligi o'quv jarayoni va yosh mutaxassislarining tayyorgarlik darajasiga talablarni qo'yadigan amaliy ijtimoiy idoralar va kasbiy birlashmalar faoliyati o'rtasidagi chambarchas bog'liqlik bilan tavsiflanadi.

Chet elda ijtimoiy ish va ijtimoiy pedagogika bo'yicha mutaxassislar tayyorlashning tashkiliy asoslari ko'p jihatdan farqlanadi. Kadrlar tayyorlash tizimlari davomiyligi, tuzilishi, o'rganilayotgan fanlarning mazmuni, berilgan malakalari va berilgan diplom xarakteriga ko'ra farqlanadi. Ijtimoiy ish fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish va ijtimoiy sohada yetakchi o'rinlardan birini egallagan mamlakatlarda bu xususiyatlar tarixiy jihatdan qanday rivojlanganligi va bugungi kunda mutaxassislarni tayyorlash qanday tizimga ega ekanligini kuzatish qiziq. Ijtimoiy adolatga erishish bu davlatlar qatoriga birinchi navbatda AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Niderlandiya va boshqa qator Yevropa davlatlari kiradi.

Ijtimoiy xodimlarni o'qitish ushbu mamlakatlarda xayriya tashkilotlarida shogirdlik shaklida boshlangan. Darhaqiqat, u ijtimoiy ishning kasb sifatidagi ta'rifi hali berilmagan, jamiyatda shaxsning xatti-harakatlarini tushuntiruvchi ilmiy nazariyalar mavjud bo'lmagan, ijtimoiy ish usullari rivojlanmagan va ijtimoiy yordam texnologiyasi rivojlanmagan paytda paydo bo'lgan. Bundan tashqari, ta'lim muassasalari devorlarida ijtimoiy xodimlarni tayyorlash usullari ishlab chiqilmagan.

Ishonch bilan aytishimiz mumkinki, zamonaviy ijtimoiy xodimlarni ta'lim tizimining prototipi XIX asrning 90 yillari oxirida "uyushgan xayriya jamiyatlari" va aholi punktlarida rivojlangan ko'ngillilar va yangi xodimlarni tayyorlash amaliyoti edi. Bu vaqtga kelib, ushbu tashkilotlar ijtimoiy ishlarda ishtirok etishni xohlovchilar uchun qisqa muddatli nazariy darslardan keng foydalanishgan. Misol

uchun, Buyuk Britaniyada London uyushgan xayriya jamiyati rahbarlaridan biri Charlz Loch 19-asr oxirida ijtimoiy xodimlarni tizimli o'qitishni yo'lga qo'yib, xayriya tamoyillari va kuzatishga asoslangan fan ekanligini aytdi va bu fan bo'lgani uchun uni o'rgatish va o'zlashtirish kerak[2].

Angliyada xayriya ishchilarini tayyorlash amaliyoti 1873 yilda Oktavia Xill tomonidan boshlangan. U Londondagi aholi punktlari va xayriya jamiyatlari ishchilari uchun ma'ruzalar va seminarlar tashkil qildi. Biroq, bu tizimli mashg'ulot emas edi va u muntazam xarakterga ega emas edi. Faqat 1903 yilda London xayriya jamiyati sa'y-harakatlari bilan talabalar uchun nazariy va amaliy mashg'ulotlarni birlashtirgan ikki yillik o'qish muddati bilan Sotsiologiya maktabi ochildi.

XIX-asrning oxirida malakali ijtimoiy xizmatlarga talab sezilarli darajada oshganligi sababli, ijtimoiy idoralar uchun kadrlar tayyorlash jarayonini tartibga solish zarurati paydo bo'ldi. Ijtimoiy xodimlarga yangi talablar qo'yila boshlandi: ijtimoiy va iqtisodiy nazariyalarni bilish, nafaqat aniq ijtimoiy muammolarni hal qilish usullariga ega bo'lish, balki keng dunyoqarash va ilmiy dunyoqarashning mavjudligi. Ilmiy asosda va maxsus tashkil etilgan kasb-hunar kurslari va dasturlarigina xayriya xodimlariga ortib borayotgan talabni qondirish, ularda zarur bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarni shakllantirish imkonini bera oladi. Eski "shogirdlik" tizimi muqarrar ravishda o'z o'rnini yangi turdagi ta'lim – ijtimoiy ish maktablariga bo'shatishga majbur bo'ldi. Agentliklarda "shogirdlik" amaliyoti uzoq vaqt davomida ijtimoiy ish bo'yicha ta'lim dasturlari bilan birga yashashni davom ettirgan bo'lsada, yigirmanchi asrning boshlarida tizimli va ilmiy ta'limga raqobatchi sifatida ko'proq yodgorlik sifatida ko'rilgan.

Nazariy, uslubiy va amaliy mashg'ulotlarning ikki yillik to'liq kursini taklif qiladigan dunyodagi birinchi ijtimoiy ish maktabi 1899 yilda Amsterdamda ochilgan ta'lim muassasasi ekanligiga ishoniladi. Ushbu maktab Niderlandiyadagi ayollar harakati a'zolari, shuningdek, ijtimoiy islohotchilar va liberal siyosatchilar tashabbusi bilan o'zlarini professional ijtimoiy yordamga bag'ishlamoqchi bo'lganlar uchun yaratilgan.

1904 yildan boshlab, deyarli bir vaqtning o'zida Germaniya, AQSH va Buyuk Britaniyada ijtimoiy ishchilar uchun bir qator shunga o'xshash maktablar ochildi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida ijtimoiy ishchilarni tizimli tayyorlash asoschisi Meri Richmond bo'lib, u 1897 yilda yillik xayriya va tuzatish konferensiyasida "Amaliy xayriya uchun trening maktabi" ni yaratish uchun zarur bo'lgan qadamlarni belgilab berdi [3].

Birinchi muntazam ijtimoiy ish maktablari 1898-1904 yillar oralig'ida xususiy xayriya agentliklarining sa'y-harakatlari bilan Qo'shma Shtatlarda tashkil etilgan.

Ular Nyu-York, Chikago va Bostonda ochilgan xayriya jamiyatlarida ishchilar uchun o'quv dasturlari yaratildi. Uzoq vaqt davomida ular bunday turdagi yagona o'quv markazlari bo'lib qoldi. Faqat 1908 yilda ularga yana ikkita o'quv dasturi qo'shildi, Filadelfiya va Sent-Luisda ochildi. Biroq, Qo'shma Shtatlarda Birinchi jahon urushi boshlangunga qadar, ijtimoiy ishchilarni tayyorlaydigan kasb-hunar maktablari va kurslarida faol o'sish kuzatilmadi.

1910 yilda G'arbiy Yevropa va AQSHning beshta davlatida 14 ta ijtimoiy ish maktablari tashkil etilgan va 1920 yilga kelib bu harakat Lotin Amerikasi mamlakatlariga tarqaldi, bu yerda Santyagodagi (Chili) ijtimoiy ish maktabi birinchi bo'ldi.

Havaskor xayriyadan professional faoliyat maqomiga o'tish ijtimoiy ishning ilmiy asoslarini, ijtimoiy yordam usullarining izchil tizimini va mutaxassislarni tayyorlashning tashkiliy shaklini ishlab chiqishni talab qildi. Shunday qilib, xayriya tashkilotlarida shogirdlik tizimidan oliy o'quv yurtlari va universitetlar devorlarida ijtimoiy xodimlarni tayyorlashning tashkiliy tizimiga bosqichma-bosqich o'tish boshlandi. Bu mutaxassislar tayyorlashning maqsad, vazifalari va mazmunini standartlashtirish, aniq tushunchalar, tamoyillar, nazariy asoslarni shakllantirish va kasb-hunar ta'limi modelini ishlab chiqishni talab qildi. Bularning barchasi bir kunlik ish emas edi va o'n yillik mehnatni talab qildi. Bundan tashqari, bu ish turli mamlakatlarda bir vaqtning o'zida turli darajadagi intensivlik va samaradorlik bilan amalga oshirilmagan.

1950 yillarning boshlariga kelib, Xalqaro Ijtimoiy Ish Qo'mitasi dunyoning 33 mamlakatida mutaxassislar tayyorlash holatini har tomonlama o'rganganida, kasbning rivojlanish darajasi har xil bo'lishiga qaramay, hali ham bir narsani ajratib ko'rsatish mumkinligi ma'lum bo'ldi, bu mamlakatlarda ijtimoiy ishlarga xos umumiylik edi. Ketrin Kandel bu umumiylikni tahlil qilar ekan, ijtimoiy ishning maqsadi har bir kishi tomonidan shaxslar, oilalar, guruhlar va jamoalarga ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni bartaraf etishda va ijtimoiy farovonlikka erishishda professional yordam sifatida tushunilishini ta'kidladi. Shu bilan birga, ijtimoiy ishchi boshqa "yordamchi" kasblar (shifokorlar, o'qituvchilar, advokatlar, ruhoniylar) mutaxassislaridan farqli o'laroq, o'zlarining kasbiy muammolarini hal qilishda ijtimoiy va iqtisodiy omillarning ta'sirini hisobga oladigan integrativ funksiyani bajaradi. Biroq, ular tashqi sharoitlarni o'zgartirish uchun maxsus harakatlarni yo'naltirmaydi, ularni ikkinchi darajali nuqtalar deb hisoblaydi. Ijtimoiy ishchilar o'z mijozlarining ijtimoiy holatiga asosiy e'tiborni qaratib, o'z mijozlarining ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlarini normallashtiradilar, barcha mavjud ijtimoiy resurslarning mijozlar manfaatlarini ko'zlab o'zaro ta'sirini

oʻrnatadilar va mijozlarning oʻzlarini imkon qadar toʻliq isteʼmol qilishlari uchun faollashtiradilar.

1950 yillarda xorijiy dunyoda mavjud boʻlgan ijtimoiy ishchilarni tayyorlash boʻyicha oʻquv dasturlari turlarini sarhisob qiladigan boʻlsak, uchta asosiy tur yoki taʼlim modellarini ajratib koʻrsatish kerak. Birinchi turga universitet maʼlumotiga ega boʻlgan, lekin ijtimoiy ish boʻyicha ixtisoslashmoqchi boʻlgan talabalarga taʼlim beradigan maktablar kiradi. Oʻquv dasturlari mazmuni ijtimoiy fanlarga ixtisoslashgan oliy oʻquv yurtlari bitiruvchilarining intellektual rivojlanishining dastlabki yuqori darajasi, ichki motivatsiyasi va hissiy yetukligiga asoslangan edi. AQSH va Kanada universitetlaridagi ijtimoiy ish maktablari ushbu turga tegishli hisoblangan. Hindiston, Buyuk Britaniya va Xitoyda bir nechta shunga oʻxshash ijtimoiy ish maktablari mavjud edi.

Ikkinchi turdagi oʻquv yurtlari oʻrta darajadagi diplom berganlar. Shu bilan birga, talabalarni tayyorlash universitet kurslarini kasbiy tayyorgarlik bilan birlashtirdi. Ushbu turdagi dasturlar Avstraliya, Xitoy, Irlandiya, Yangi Zelandiya, Buyuk Britaniya, Kuba va boshqa baʼzi mamlakatlarda keng tarqalgan.

Treningning uchinchi turi mustaqil ijtimoiy ish maktablarining dasturlari edi. Gʻarbiy Yevropa va Lotin Amerikasida bunday institutlar vujudga kelgan va davlat, diniy, dunyoviy va siyosiy kuchlar homiyligida qolgan. Bu maktablar universitetlar tarkibiga kirmagan, garchi ular universitet oʻqituvchilarini ishga taklif qilishgan.

Xalqaro Ijtimoiy ish Qoʻmitasi ushbu tadqiqotni oʻtkazganidan soʻng, ijtimoiy ishchilarning taʼlimi qanday boʻlishi kerakligiga munosabat biroz oʻzgardi. Turli mamlakatlarda ijtimoiy xodimlarni tayyorlashning hozirgi modellari koʻp jihatdan farqlanadi, ular eng umumiy masalalardan (taʼlim muassasasini qanday boshqarish, moliyalashtirish, didaktik usullarni tanlash) muayyan muammolarga (taʼlim mazmuni, nazariy va amaliy kurslar foizi, oʻquv - dala amaliyotini tashkil etish). Shu bilan birga, soʻnggi yarim asrda oʻzini aniq namoyon etgan ijtimoiy xodimlarni tayyorlash tizimini rivojlantirishning umumiy tendensiyalarini taʼkidlash kerak. Taʼlimni boshqarish va moliyalashtirishda davlatning roli sezilarli darajada oshdi.

Xorijiy mamlakatlarda oʻqish muddati bir yildan besh yilgacha oʻzgarib turadi, lekin eng keng tarqalgan amerika modeli "4 + 2". Yaʼni, universitet kollejida toʻrt yillik oʻqish, ijtimoiy ish boʻyicha bakalavr darajasini olish bilan yakunlanadi. Kelajakda ijtimoiy ish yoʻnalishlaridan biri boʻyicha mutaxassislikni oʻzlashtirishni oʻz ichiga olgan ikki yillik magistratura darajasi mumkin.

Mutaxassisliklar masalasi ham oddiy emas va turli mamlakatlarda bir nechta talqinlarga ega. Birinchi guruhga ixtisoslikni ma'lum bir soha yoki ijtimoiy ish sohasidagi faoliyatga tayyorgarlik sifatida qaraydigan yondashuvlar kiradi. Masalan, Belgiya va Gollandiyada mutaxassislik bitiruvchining umumiy tayyorlov kursiga kiritilgan. Buyuk Britaniyada esa ixtisoslik odatda universitetda umumiy o'qish kursini tugatgandan so'ng har xil turdagi muassasalarda olinadi.

Ixtisoslashuvning ikkinchi yondashuvi shundaki, u birinchi navbatda turli sohalarda va ijtimoiy yordam sohalari qo'llanilishi mumkin bo'lgan ijtimoiy ishning maxsus usuliga ega bo'lish sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv Qo'shma Shtatlardagi ijtimoiy ishchilarning ta'limiga xosdir.

Uchinchi yondashuv ijtimoiy ishning o'ziga xos usulini qo'llash doirasini spetsifikatsiya bilan birlashtirishni o'z ichiga oladi. Kanada, Lotin Amerikasi va amerika ijtimoiy ish modelini qabul qilgan mamlakatlarda ixtisoslashuv, masalan, bolalarni parvarish qilish bo'yicha amaliy ishlar ko'rib chiqiladi.

Mutaxassislikni tushunishga yondashuvlardagi farqlarga qaramay, ijtimoiy ishchi olingan kasb doirasida erkin harakat qilishi kerakligi va ixtisoslashuv kuchlarni qo'llashning bir sohasidan boshqasiga o'tishiga to'sqinlik qilmasligi kerak degan umumiy ishonch kuchayib bormoqda. Faoliyat sohasini o'zgartirganda, ijtimoiy ishchi vakolatni yo'qotmasligi kerak, ya'ni kompetensiyaning professional harakatchanlik va moslashuvchanlik kabi xususiyatlari yangilanadi. Bu shuni anglatadiki, kadrlar tayyorlashda asosiy e'tibor umumiy kasbning integral asosi bo'lgan asosiy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lib, mutaxassisga ijtimoiy ishni qo'llashning turli sohaslariga osongina moslashishga, o'z ko'nikmalariga o'tkazishga imkon beradi.

Ijtimoiy ish sohasida keng ko'lamli ixtisosliklarning mavjudligi munosabati bilan turli yo'nalishdagi mutaxassislarni, masalan, ijtimoiy ishchilarni tayyorlashni birlashtiradigan kasbiy faoliyatning yagona asosini ishlab chiqish zarurati aniq belgilandi: psixiatriya, tibbiyot, maktab yoki shaxs, guruhlar yoki jamoalar bilan ishlaydigan mutaxassislar. Ijtimoiy ishning turli sohaslarini birlashtirish zarurligini anglash mutaxassislarning ta'limiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Mutaxassisliklarning xilma-xilligi ijtimoiy ishchilar faoliyatida umumiy xususiyatlarni aniqlashni talab qildi, bu esa oxir-oqibat ijtimoiy ishchilarni yagona professional guruhga birlashtirishga va ijtimoiy ishning turli sohaslarini izolyatsiya qilish tendensiyasini to'xtatishga yordam berdi. Shu munosabat bilan dunyodagi aksariyat ijtimoiy ish maktablarining o'quv dasturlari, birinchi navbatda, ijtimoiy ishning umumiy tamoyillarini o'rgatadi va talabalarni ijtimoiy ishning muayyan sohalari uchun aniq operatsiyalarni bajarishga o'rgatish bilan cheklanmaydi.

Butun dunyoda ijtimoiy ishchilarning ta'limi yuqori ixtisoslashtirilgan texnik tayyorgarlikdan birlashtiruvchi tushunchalarni izlashga va ijtimoiy faoliyatning barcha sohalari uchun mutaxassislarni tayyorlashga imkon beradigan umumiy standartni ishlab chiqishga o'tdi. Bu ijtimoiy ish maktablarining kasbiy o'ziga xoslikka erishish va kasb mavqeini oshirishdagi muhim hissasi edi.

Bugungi kunda ijtimoiy ishchilarni tayyorlaydigan deyarli barcha mamlakatlar o'quv jarayonida nazariya va amaliyotning yaqin birligi zarurligiga ishonch hosil qiladi. Aynan shuning uchun ham nazorat modeli kasb-hunar ta'limida keng qo'llanilib, akademik sinflarda olingan nazariy bilimlarni ijtimoiy yordam ko'rsatishning real amaliyotiga o'tkazish imkonini beradi. Amaliyotda ustoz rahbarligida talabalar ijtimoiy idoralar faoliyatida ishtirok etib, muayyan ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Mijozlarni boshqarishda ular ijtimoiy tashxis qo'yish, muammolar turini aniqlash va ularni hal qilish uchun ijtimoiy resurslardan foydalanish, mavjud ijtimoiy vaziyatdan chiqishning mumkin bo'lgan variantlarini baholash, mijozlar bilan ishlashni rejalashtirish, rejani amalga oshirish, natijalarni baholashni o'rganadilar. Bu amaliyot o'quvchilarga hissiy o'z-o'zini tartibga solish, o'z-o'zini takomillashtirish, aks ettirish usullarini o'zlashtirishning muhimligi va zarurligini tushunishga yordam beradi.

Biroq hamma maktablar ham o'quv amaliyotini yuqori saviyada tashkil eta olmayapti. Masalan, K. Kandelning ta'kidlashicha, ba'zi mamlakatlarda dala (mashq) amaliyoti o'quvchilarning ijtimoiy agentlik qanday ishlashini oddiy kuzatishdan boshqa narsa emas. Eng yaxshi holatda, bunday amaliyotdan talabalar ma'lum bir muassasadagi ijtimoiy ishning mohiyati haqida umumiy tasavvurga ega bo'ladilar, lekin amaliy ko'nikmalarga ega bo'lmaydilar [4].

Abituriyentlarga qo'yiladigan talablar nuqtai nazaridan, ijtimoiy fanlar sohasidagi yetarlicha yuqori darajadagi bilimlarning ijobiy shaxsiy fazilatlar va nomzodlarning aniq kasbiy yo'nalishi universal deb hisoblanadi. Ta'lim muassasasiga qabul qilish paytida abituriyentlarning qadriyat yo'nalishlari tizimini o'rganishga unchalik e'tibor berilmasada, ammo o'qishni tugatgandan so'ng talabalarda kasbiy kodeks va uning asosiy qoidalarini aks ettiradigan shunday qarashlar shakllanishi kerak edi, deb ishoniladi. Bular, birinchi navbatda, har bir insonning qadr-qimmatini va qadr-qimmatiga bo'lgan ishonchni o'z ichiga oladi, ular tug'ilishdan unga xosdir.

Ijtimoiy xodimlarning ta'lim jarayonini o'quv tizimiga integratsiya qilish masalasi hali ham bir ma'noda hal qilinmagan. Ba'zi xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy xodimlarni tayyorlash jarayoni universitet ta'limi talablariga javob berishi kerak, deb hisoblashadi va shuning uchun u universitet ta'lim tizimiga kiritilgan. Boshqa

mamlakatlarda kasb-hunar ta'limi jarayoni ixtisoslashtirilgan kasb-hunar ta'limi muassasalari doirasida amalga oshiriladi. Bu ikki turdagi ta'limni birlashtirgan davlatlar ham bor. Ijtimoiy xodimlarga beriladigan diplomlar turli darajadagi bo'lishi mumkin deb taxmin qilinadi: oliy (bitiruvchi) va to'liq bo'lmagan oliy (bakalavr). Oxirgi daraja ijtimoiy xodimlarga o'z kasbiy funksiyalarini faqat tajribali hamkasblarning majburiy nazorati ostida bajarish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, ikki turdagi mutaxassislarni maqsadli tayyorlash ko'pincha chet elda amalga oshiriladi.

Misol uchun, bugungi kunda ba'zi yevropa mamlakatlarida ijtimoiy ishchilarning ta'lim tizimi qanday ko'rinishda ekanligini ko'rib chiqamiz.

Germaniya, Daniya va Niderlandiyada ijtimoiy ish va kasbiy ta'limning tarixiy rivojlanishiga Adolf Disterveg kuchli ta'sir ko'rsatdi. U kambag'allar yashaydigan hududlar uchun jamoalar va dasturlarni tashkil etish ishlariga jalb qilinadigan ijtimoiy o'qituvchilarni tayyorlash tarafdori edi. Bugungi kunda ijtimoiy pedagogika ushbu mamlakatlarda ijtimoiy ishning muhim yo'nalishi bo'lib, umumiy kasbiy faoliyatning bir qismidir. Ijtimoiy pedagogika asosan Qo'shma Shtatlarda keng tarqalgan makro ijtimoiy ish amaliyoti bilan bir xil bo'lsada, u bu bilan cheklanmaydi va yoshlar, uy-joy va ijtimoiy yordamning boshqa sohalari bilan ishlashda qo'llaniladi.

Hozirgi vaqtda Germaniyada mutaxassislarni tayyorlash professional oliy maktablar (Fach-hochschule) deb nomlanuvchi ixtisoslashtirilgan kasb-hunar muassasalarida olib boriladi. Biroq, yevropa qit'asining boshqa mamlakatlarida bo'lgani kabi, ijtimoiy ishchilar uchun universitet ta'limining maqsadga muvofiqligi haqida munozaralar mavjud. Ba'zi G'arbiy yevropa mamlakatlarida, masalan, Shvetsiyada, ijtimoiy xodimlarni o'qitish dastlab kasb-hunar maktablarida olib borilgan bo'lsada, hozir universitetlarda amalga oshiriladi. Kelajakda bu tendensiya dunyoning aksariyat mamlakatlarida ijtimoiy ishchilarning ta'limi AQSHda bo'lgani kabi universitetlar doirasida amalga oshirilishiga olib kelishi nazarda tutilgan.

Shvetsiya ijtimoiy ishchilarining ta'limi ushbu mamlakatda davlat ijtimoiy ta'minot tizimi hukmron bo'lganligi bilan belgilanadi, bu esa ijtimoiy xodimlarning davlat boshqaruvi tizimida keng qo'llanilishini anglatadi. Ulardan qonunlar, tashkiliy tartib-qoidalar, davlat ijtimoiy dasturlari va xizmatlari to'g'risidagi nizomlarni yaxshi bilish talab etiladi. Bundan tashqari, Markaziy Yevropaning boshqa mamlakatlarida bo'lgani kabi, Shvetsiyada ham ijtimoiy ishning rivojlanishi an'anaviy ravishda uy-joy xizmatlari bilan bog'liq. Garchi ushbu xizmatlar xodimlaridan boshqa ixtisoslikdagi ijtimoiy ishchilar kabi yuqori malakaga ega

bo'lish talab etilmasa ham, ular ijtimoiy ish sohasidagi mutaxassislar sifatida qaraladi va ijtimoiy ishchilarning kasbiy uyushmalariga a'zo sifatida qabul qilinadi. Bu barcha tadbirlar uchun Shved talabalari zamonaviy kasb-hunar ta'limi kurslarida tayyorlanadi.

Buyuk Britaniyada uzoq vaqt davomida ijtimoiy ish uchun o'qitish universitetlarda emas, balki kasb-hunar maktablarida amalga oshirildi. Ijtimoiy ishni yagona kasbga birlashtirish tendensiyasi XX asrning 20 yillarida paydo bo'lgan Qo'shma Shtatlardan farqli o'laroq, ingliz ijtimoiy ish an'anasi faoliyatning turli sohalarini aniq ajratish bilan ajralib turardi. Faqat 1960 yillarda ijtimoiy ish kasbining umumiy kontsepsiyasini shakllantirish zarurati e'tirof etildi. Bu, xususan, 1950 va 60 yillarda Eileen Younghusbandning sa'y-harakatlari natijasida sodir bo'ldi. Amerika ijtimoiy ish nazariyasining Buyuk Britaniyada tarqalishiga hissa qo'shdi va ijtimoiy ishning barcha usullarini professional faoliyatning yagona tizimiga, integratsiyalashuviga faol hissa qo'shdi.

Bugungi kunda Buyuk Britaniyada yuzdan ortiq ijtimoiy ish o'quv yurtlari mavjud bo'lib, ularning uchdan bir qismi universitetlar va uchdan ikki qismi kollejlardir. Ijtimoiy ishchilarning ta'limi universitet diplomidan tortib kollej diplomigacha bo'lgan har xil turdagi malakalarni taklif qiladigan turli xil ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi.

Taxminan 90% ingliz talabalari oliy o'quv yurtlaridan birida ikki yillik o'qish kursini tanlaydilar, bu ularga to'liq bo'lmagan oliy ma'lumot to'g'risidagi diplom olish huquqini beradi, bu esa maxsus ijtimoiy ish komissiyasiga murojaat qilganda ularga oliy ma'lumot olish imkonini beradi, ya'ni ushbu kasbiy sohada ishlash huquqi. Bundan tashqari, har xil turdagi diplomlarni beradigan bir qator ta'lim dasturlari mavjud: ijtimoiy ish va sotsiologiya bo'yicha san'at bakalavriati; ijtimoiy fanlar bakalavri; ijtimoiy ish bakalavri va boshqalar. O'quv jarayonida talabalar nafaqat nazariy bilim oladilar, balki ijtimoiy idoralarda amaliyotda ham ishlaydilar. Shu bilan birga, ta'lim sxemalari (o'quv fanlari va amaliyotga ajratilgan soatlar soni) muassasaga qarab farq qiladi.

Fransiyada ijtimoiy ishning rivojlanish tarixi va oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayyorlash tibbiy xizmat ko'rsatish bilan chambarchas bog'liq edi. Ayni paytda sog'liqni saqlash muassasalarida ko'plab ijtimoiy xodimlar ishlaydi. Bugungi kunda ijtimoiy ish kasbi keng doiradagi mutaxassisliklarga ega, ammo uning o'ziga xos belgisi tibbiyot bilan yaqin aloqada bo'lib qolmoqda. Fransuz ijtimoiy ishchilarining ta'limi 160 ta muassasada amalga oshiriladi, ularda berilgan dasturlar va diplomlar juda xilma-xildir. Aksariyat muassasalar xususiydir, garchi ular davlatdan moliyaviy yordam olsalar ham.

Shunday qilib, biz bir asrdan ortiq tarixga qaramay, chet elda ijtimoiy xodimlarning ta'limi hali ham rivojlanishda, takomillashtirishda va o'zgarishda davom etmoqda, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Ausbildung f-ur Soziale Arbeit in Europa / F. Hamburger, G. Sander, & M. Wobcke, 2001.
2. Целых М.П., Пащенко Ю.А. Проблемы профессиональной подготовки социально-педагогических работников. М.: ОД «Информация для всех», 2023. 163 с.
3. The Charities review. New York: Charity Organization Society of the City of New York, 1891–1901. Periodical. Vol. 1 (Nov. 1891) – V. 10 (Feb. 1901)
4. Kendall, Katherine A. Reflections on social work education, 1950–1978. New York: International Association of Schools of Social Work, 1978.